

РЕЦЕНЗИЯ

от професор доктор Дочо Николов Боджаков, преподавател в НАТФИЗ „Кръстю Сарафов“, на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ в областта на висшето образование.

Научно направление: 8.4. „Театрално и филмово изкуство“.

Научна специалност: 05.08.03 „Кинознание, киноизкуство и телевизия“

Тема: „Особености на режисурата в екранните музикални форми“

Докторант: Иван Колев Панев

Научен ръководител: доцент Любомир Христов

Дисертационният труд на докторанта Иван Панев е в обем от 214 страници. Структуриран е в три глави и прилежащите към тях въведение и заключение. Справочният апарат към текста съдържа библиография, в която се изброяват 82 източника с ползвана литература – съответно на български, руски, френски и английски езици, – филмография от 67 заглавия и 36 фотоса.

Музикалните филми са любим на публиката жанр, с дълга еволюция и богати традиции. Въпреки че дисертационният труд на Иван Панев се концентрира най-вече върху особеностите на режисурата в този жанр, научното му приложение е актуално не само за тази професия. Важни части от изследването влизат в колаборация и с другите основни компоненти на киното – драматургия, визия, дизайн, звук. Това му придава допълнителна интердисциплинарност, която повишава неговата научна стойност. Авторът е подходил енциклопедично към изследваните проблеми; демонстрирал е всестранни познания и добра теоретична подготовка при интерпретирането им. Не ми е известно музикалното кино да е било проучвано у нас в подобна цялост – и това е един от важните приноси на настоящата дисертация.

От общото съдържание на научния труд и от използваните изследователски похвати при написването му е видно, че докторантът е „на ти“ с избраната материя. Областите, които изследва – с тяхната историческа еволюция и съвременно състояние – са му добре познати. От значение за успешно протеклата работа е и това, че Иван Панев подхожда към темата не като страничен наблюдател, а като професионално подготвен специалист – с ерудиция, с личен опит и с вярна ориентация в огромния обем информация.

Изборът на методология за едно научно изследване е важно решение – решение не толкова прагматично, колкото стратегическо. По един индиректен начин то разкрива нивото на осъзнатост на автора, неговия интелектуален потенциал и амбиция. Иван Панев се е опрял на една синтетична по своя характер методика, която изменя активността си в различните тематични области – на едни места тази методика е рационално теоретична, на други места е индуктивна и емпирична. Предпочитани от докторанта научни методи са: наблюдението, иконологичния анализ, теоретичния анализ, сравнителния анализ.

Част от научната основа на дисертацията е положена върху цитати и позовавания от задоволителен обем специализирана литература. Прецизни са режисьорските анализи на редица музикални екранни произведения. Фокус в тези анализи са преди всичко режисьорските похвати, прилагани в сцените с музикална драматургия. Изводите от този подход са демонстрирани като научни факти, а проблемите са разгледани в дълбочина и перспектива. Засегнатите творчески явления и развойни линии в различните музикални филмови форми са осмислени чрез ясни изследователски критерии.

От представения научен текст проличава отговорното отношение на Иван Панев към първичния материал. Докторантът започва с акуратни исторически бележки, минава през значението на музиката като съществено изразно средство във филма, проучва различни аспекти на драматургията в музикалните жанрове, отделя достатъчно внимание и на технологията при снимане на музика и танц в киното – специфичен мизансцен, движение на камерата, предпочитани ракурси, технически приспособления и изградени стереотипи. Съдържателно важни са и подглавите, посветени на стилового многообразие на музикалния филм. Разгледани са сериозен брой филмови заглавия, като в тях е отделено специално внимание на различните начини за интерпретирането на музикалната драматургия. Научният материал следва общата структурна логика на дисертацията и е балансирано разпределен в обособените направления и приоритети. Благодарение на този баланс е възможно да се проследи как се развиват в отделните части идеите и заключенията на докторанта.

Още в увода е зададен основния тон на научното изследване. Докторантът е поставил в центъра на своето внимание специфичните изразни средства на режисьора при осъществяването на едно музикално аудиовизуално произведение. Дефинирани са

моделите за работа с отделните компоненти на екранната музикална форма, както и тяхното времево и стилистично съчетаване в съответните произведения.

В първия раздел на първа глава Иван Панев прави подробен анализ на музиката в киното – като отделна изразна възможност, с важни драматургични функции и силно емоционално въздействие върху зрителя. Авторско откритие в тази част на дисертацията е опитът за класификация на музикалните теми в игралния филм. Не съм срещал подобна класификация досега. Колегата Пенев няма претенции да изчерпва въпроса – той предлага само най-важните опорни точки на т. нар. музикалната драматургия на филма. Изреждайки различните музикални теми, авторът ни убеждава, че те са равностойни на останалите елементи от звуковото изграждане на филмовото произведение – като функционалност, персонажна характеристика, сила на въздействието и наличие на определена емоция. Тези музикални теми обикновено се появяват в чист вид, но понякога се смесват с други звукови компоненти и така са ту в симбиоза, ту в опозиция спрямо тях.

Убедително е и систематизирането на най-често срещаните в съвременните кино и телевизия музикални жанрове и музикални форми. Това систематизиране е в основата на втори раздел от първа глава. Там Иван Панев въвежда поредица от определения, чрез които маркира границите между отделните видове музикални аудиовизуални произведения. Групирането на тези произведения е извършено както според доминиращия художествен контекст – музикален, хореографски, литературен, така също и спрямо насочеността им към определена медия.

В третият раздел на същата първа глава е направен исторически преглед на развитието на музикалните филмови и телевизионни форми. Оценявам този раздел като приносен. Авторът се е справил с внушителен обем библиографски материал, за да очертае отделните етапи в развитието на музикалното кино. Колкото и парадоксално да звучи, изследването му започва от немия период на киното. Наличието в този период на любими на театралната и кабаретна публика жанрове изкушават филмовите продуценти и последните започват да търсят начини за пренасянето им на екран. В това ключово обстоятелство Иван Панев провижда една от важните причини за революционната поява на звука в киното. Следвайки авторските разсъждения, се убеждаваме, че именно музикалният филм „*дава летящ старт на звуковата епоха в киното*“ – най-напред в САЩ, после в Европа, Русия (тогава Съветски съюз), Индия, както и в останалия свят.

Както вече стана дума, в тази най-обемна част от дисертацията изследователската дейност е базирана върху анализи на музикални филми и на изведените от тях идейно-художествени тенденции в отделните форми и жанрове. Географският обхват в тази част е максимално разширен – Иван Панев тръгва от традициите на Холивуд и завършва с музикалната стихия на азиатския Боливуд. Открити са националните особености и тематичните различия, стилите похвати и нагласите на аудиторията през различните исторически периоди. За да се стигне до сегашния XXI век, когато производството на музикални филми окончателно е утвърдило своя територия във филмовата индустрия; когато филмовите творци не само са усвоили базовите изразни средства за създаване на музикални произведения, но и непрекъснато генерират нови такива.

Висока оценка заслужава онази част от дисертационния труд, посветена на появата и развитието на музикалния клип. Жанрът е любим на поколения зрители, но същевременно е някак си подценяван от изследователи и теоретици. Обикновено клипът се възприема като нещо, което не заслужава отделно внимание. Иван Панев не мисли така. Той доказва, че размерът наистина няма значение. За него клипът е цялостно произведение, което съчетава в себе си ярки елементи от игралното кино. Произведение, в което музиката определя съдържанието, но формата е поле за иновативни похвати в монтажа и изображението, които непрекъснато обновяват художествения арсенал на традиционното кино.

Втората глава на дисертационния труд и нейните три обособени раздела (в третият, всъщност, имаме само изводи) представлява многостепенен анализ на музикалното аудиовизуално произведение – като вид, специфика, зрителска насоченост, рефлексия на специализираната критика и т. н. За целта са подбрани четири филма от различни исторически периоди: „Аз пея под дъжда“ (1952 г.), „Ах, този джаз“ (1979 г.), „Лагаан: Имало едно време в Индия“ (2001 г.) и „Ла Ла Ленд“ (2016 г.). И четирите заглавия са знакови за съответните периоди и са примери за сложната и комплексна форма на музикалното екранно изкуство.

Оценявам като успешен опитът на Иван Панев, въз основа на избраните произведения, да проучи специфични за музикалния филм похвати, използвани от режисьорите за постигане на високи художествени резултати. Приносен момент в тази част от научния труд е извеждането на някои модели за работа над подобен род филми. Това важи особено за проучването на отношенията между литературната и музикалната

драматургия, на действия анализ на либретото от една страна, и от друга – на спецификата на режисьорските решения в сцените с и без музика. В симбиотична взаимовръзка се разглеждат още хореографията и стандартното екранно действие, монтажната динамика, актьорската игра, визията, осветлението, дизайна и пластиката. В хода на филмовите анализи всички тези компоненти са трансформирани в сравнителни критерии. С тяхна помощ са очертани приликите и разликите между музикалните и немусикалните части от филмите и е изведена тезата, че тези части винаги трябва са драматургично обвързани помежду си.

Като своеобразно авторско откритие оценявам интересната и нова функционална характеристика на термина контрапункт. Става дума за онези, присъщи на жанра смислови разминавания между картината и диалога, между характера на музиката и характера на изображението, между реалистичните и нереалистичните моменти в актьорската игра. Иван Панев е изяснил убедително тези парадокси и е извел от тях тезата си, че освен да създава конфликт, който *„движи действието, добре използваният контрапункт променя контекста на изображението, придава му по-дълбок смислов обем и в повечето случаи внася иронично и комично звучене на екранното действие“*.

Третата, най-кратка като обем, глава на дисертационния труд застъпва практическите аспекти в режисирането на различните екранни музикални форми. Отделните изразни средства на музикалния филм тук са подложени на технологична дисекция – кое как се прави, какви са подходите и начините за постигане на верен темпоритъм, на верни персонажи, на въздействаща хореография; как се разполага и раздвижва в пространството филмовата камера, какво е значението на осветлението и дизайна за изграждане на атмосферата и достоверността в музикалния филм.

Дефинирани са също така разликите между музикалното произведение за филмов екран и музикалното произведение за телевизионен екран. Иван Панев не се е задълбочавал детайлно върху особеностите на телевизионното музикално производство, воден от убеждението, че от творческа гледна точка работата на режисьора в телевизията се покрива с тази в киното. Разликите са търсени най-вече в спецификата на комуникационните процеси.

В традиционното заключение на дисертационния труд е извършена финална рекапитулация на темите и тяхното научно-приложно значение. Авторът е направил

уместната уговорка, че „екранните музикални форми предоставят обширна територия за изследване и настоящата дисертация не би могла да покрие всички нейни области“. Така е. Както във всеки филмов жанр, така и в музикалния жанр, има още много предизвикателства, с които ще се заемат следващите поколения изследователи. И все пак в научния труд на Иван Панев е налице необходимата изчерпателност при осъществяване на основните цели. Като това е направено с помощта на убедителни изводи, чрез използването на единен понятиен материал и комуникативен стил на изложение.

По мое мнение в дисертацията има редица постижения с приносно научно значение. Някои от тези приноси вече отбелязах. Към тях мога да добавя още:

- За пръв път са дефинирани професионални понятия, които в съвкупността си могат да послужат за изработване на специализиран понятиен апарат, необходим за бъдещи изследвания в областта на екранните музикални форми.
- Разработена е основата на режисьорски модели за работа при реализация на екранни музикални форми. Тези модели засягат най-вече филмирането на сцените с хореографски характер.

Предложеният от докторанта автореферат е в обем от 41 страници. В него са намерили място най-важните моменти от текста, отразени са най-съществените научни резултати и заключение. Редакцията не е формална и механична. Подходено е творчески. Иван Панев е съумял в съкратен вид да очертае тематичното поле на своята дисертация и да ни представи по задоволителен начин всички изследвани проблеми.

В доста пространното въведение на труда е обособена интересна част, посветена на българският музикален филм и неговата публика. В 100 годишната история на нашето кино се наброяват едва десетина заглавия на музикални филми. Подобна е и картината в телевизията ни. Иван Панев отдава това на липсата на традиции и образование, както и на отсъствието на нагласа в нашата публика към музикалните жанрове. В по-ново време киното ни се адаптира сравнително успешно единствено в производството на музикални клипове.

Тази част всъщност е важна подтема. Струва ми се обаче, че нейното място не е в увода – там тя се появява на все още неподготвен терен, звучи изолирано и неуместно. Далеч по-успешно би стояла в съдържателната част – да речем в трети раздел на първа

глава, – където щеше да бъде логично допълнение към панорамата от световен опит в музикалните жанрове.

Няколко думи относно възможностите за последващо използване на настоящия научен труд. Струва ми се, че обобщените модели на режисьорска работа при филмирането на сцените с хореографски характер могат да се доразвият успешно в цикъл от лекции. А самата дисертацията би могла да се превърне в книга и така да стане достояние на повече студентите както от филмовия и театралния факултети на НАТФИЗ, така и от други училища по изкуствата.

От всичко казано до тук е ясно, че в теоретичното си единство и в научната си цялост дисертацията „Особености на режисурата в музикалните екранни форми“ на Иван Панев отговаря напълно на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България и актуалния Правилник за неговото приложение в НАТФИЗ. Смятам, че докторантът доказва с работата си, че притежава необходимите теоретични знания, професионална подготовка и изследователски умения. Затова, воден от убеждението си в комплексните качества на разгледания дисертационен труд, ще гласувам с „да“ за присъждане на образователната и научна степен доктор в областта на висшето образование на колегата Иван Колев Панев.

6 януари 2020

Рецензент:

(проф. д-р Д. Боджаков)